

Magdalena Tropp
VA-avdelningen, VA-stab

REMISSVAR

Till: Stadshus AB
Att: Carolina Tillborg
remiss@stadshusab.se

Remiss av Stockholms stads kemikalieplan 2025-2031, Dnr SSAB 2025/47

Sammanfattning

- Stockholm Vatten och Avfall ser positivt på att kemikalieplanen har reviderats samt att den har en längre tidshorisont på samma sätt som miljöprogrammet. Kemikalieplanens upplägg är bra med tydliga åtgärder och fördelat ansvar. Det är också bra att åtgärderna i kemikalieplanen ska följas upp i ILS med koppling till den ordinarie verksamhetsuppföljningen.
- Bolaget efterlyser ett resonemang om ställningstagande för de fall då material innehåller ämnen (exempelvis PFAS och bisfenoler) som ska fasas ut men dessa är bundna i materialet och inte läcker ut. Här finns målkonflikter mellan giffria material och att kunna tillämpa resurs- och klimateffektivare metoder eller att kunna uppfylla krav på avloppsrening.
- Bolaget vill särskilt lyfta fram behovet av laboratoriekemikalier med risker för miljö och hälsa i de fall kemikalierna är kopplade till en ackrediterad analysmetod, som är nödvändig för bolagets verksamhet. Nedläggning av sådana analysmetoder skulle kunna påverka stadens totalförsvarsförmåga då dricksvattnets och det renade avloppsvattnets kvalitet inte längre skulle kunna säkerställas lokalt.
- De flesta av åtgärderna i kemikalieplanen genomförs i viss utsträckning redan idag genom ett systematiskt arbete med upphandling, avtalsuppföljning och bedömning av kemikalier med hjälp av Stockholm Vatten och Avfalls kemikalieråd. En ökad ambitionsnivå och ett mer proaktivt arbete med åtgärderna skulle innebära ett behov av ökade personresurser.

- Stockholm Vatten och Avfall skulle gärna se en komplettering med en beskrivning av hur staden ska arbeta för att lagkrav ska uppfyllas gällande innehåll av farliga ämnen enligt REACH, RHOS-direktivet och Miljöbalken.
- Bolaget arbetar med innovation för material och metoder och bedriver sedan många år systematiskt arbete för att testa och utvärdera VA-material. Detta innebär regelbunden kontakt med tillverkare i syfte att få ett mer hållbart material för våra behov i framtiden. Samordning med Kemikaliecentrum kring detta arbete skulle kunna utvecklas.
- Genom att förklara vissa begrepp och utveckla beskrivningen av några områden skulle förståelsen kunna utvecklas för mindre insatta läsare.
- Hänvisningar till dokument får gärna åtföljas av information om var dessa dokument finns att hitta.
- Det vore önskvärt att se över användningen av begreppen *kemikalier*, *kemiska produkter* och *kemiska ämnen* så att lika termer används för samma sak i hela dokumentet

Bakgrund

Stadens handlingsplaner på miljö- och klimatområdet konkretiserar genomförandet av miljöprogram 2030 och pekar ut ansvar för åtgärder. Kemikalieplanen beskriver vad stadens olika aktörer behöver göra för att delmålet om "Minskad användning och spridning av skadliga ämnen" ska nås.

Ett av målen i Stockholm stads miljöprogram 2030 är "Ett giftfritt Stockholm", vilket bland annat har delmålet "Minskad användning och spridning av skadliga ämnen". Delmålet innebär att staden både ska minska den egna användningen och verka för ökad medvetenhet om skadliga ämnen bland stockholmare och näringsliv.

Staden ska arbeta för att förekomsten av utfasningsämnen i varor och produkter i stadens verksamheter upphör. Specifikt ska staden skärpa sina krav och sluta köpa in varor och produkter som innehåller PFAS, ftalater, bisfenoler och svårnedbrytbara ämnen.

Att minska spridningen av skadliga ämnen innebär också att användningen av kemiska ämnen ska vara säker så att den inte leder till oönskade effekter på miljö eller människors hälsa.

Stockholm Vatten och Avfalls synpunkter

Allmänt:

Stockholm Vatten och Avfall ser positivt på att kemikalieplanen har reviderats med en längre tidshorisont likt miljöprogrammet. Kemikalieplanens upplägg är bra med tydliga åtgärder och fördelat ansvar.

De flesta av åtgärderna i kemikalieplanen genomförs i viss utsträckning redan idag genom ett systematiskt arbete med upphandling, avtalsuppföljning och bedömning av kemikalier med hjälp av Stockholm Vatten och Avfalls kemikalieråd. En ökad ambitionsnivå och ett mer proaktivt arbete med åtgärderna, så som utfasning av oönskade ämnen inom den egna verksamheten och hos leverantörer, skulle innebära ett behov av ökade personresurser.

Det skulle behövas en översyn av begreppen kemikalier, kemiska produkter och kemiska ämnen så att lika termer används för samma sak i hela dokumentet. Detta blir särskilt påtagligt på sidan 22: *De **kemiska ämnen** och blandningar som uppfyller kriterier för att klassificeras som farliga ska vara märkta när de släpps ut på marknaden. De **kemikalierna** benämns som märkningspliktiga. Systemet underlättar för stadens verksamheter att ha kontroll på användningen av **kemiska produkter** i olika delar av verksamheten. Det ger även nämnder och bolag en överblick över den egna **kemikalieanvändningen**.*

Bolaget efterlyser ett resonemang om ställningstagande för de fall då material innehåller ämnen (exempelvis PFAS och bisfenoler) som ska fasas ut men dessa är bundna i materialet och inte läcker ut. Här finns målkonflikter mellan giftfria material och att kunna tillämpa resurs- och klimateffektiva metoder eller att kunna uppfylla krav på avloppsrening.

Bolaget skulle gärna se en komplettering med en beskrivning av hur staden ska arbeta för att lagkrav ska uppfyllas gällande innehåll av farliga ämnen enligt REACH, RHOS-direktivet och Miljöbalken. Det gäller bland annat lagkrav för att göra produktvalsanalys, undvika och byta ut farliga ämnen samt ha dokumentation. Många varor inom till exempel elektronik och installation är undantagna Byggvarubedömningen (BVB) och då riskerar anläggande bolag att missa produktvalsanalyser och insamling av dokumentation som ska finnas tillgänglig. Samma sak gäller vid användning av produkter som omfattas av BVB-kraven men ännu inte är bedömda där.

Inledning

Sidan 3. Då staden även arbetar med Agenda 2030 vore en koppling till Agenda 2030 lämplig i denna handlingsplan.

I den gröna rutan tas *klassificering* upp. Det skulle vara bra att förklara begreppet för mindre insatta läsare.

Lednings- och uppföljningsansvar

Sidan 5. Bolaget ser positivt på att åtgärderna i kemikalieplanen ska följas upp i stadens integrerade ledningssystem (ILS). En effektiv uppföljning bygger också på att det finns en tydlig rapportering mot miljöprogrammet och dess handlingsplaner i ILS-webb. Idag ser stadens verksamheter inte sitt eget sammantagna arbete (indikatorer och aktiviteter) i ILS med utgångspunkt från målen i miljöprogrammet. Därför är det svårt att få helhetsbilden för bolagets arbete mot miljöprogram och handlingsplaner i ILS-webb

Prioriterade ämnen

Urval som bygger på egenskaper

Sidan 6. Bolaget anser att det är bra och ändamålsenligt att inriktningen för Stadens Kemikalieplan med egenskapskriterier istället för specifika ämneslistor.

Sidan 7 första punkten. Då det inte är bara REVAQ certifieringen som styr uppströmsarbetet, utan även andra regelverk och krav, bör denna hänvisning REVAQ tas bort. Bolaget begär endast in handlingsplaner av anslutna företag då kännedom finns om risker med användning av oönskade ämnen. Förslag till att ändra till:

"Exempelvis begär Stockholm Vatten och Avfall som en del av sitt uppströmsarbete in handlingsplaner när det finns kännedom om anslutna företag som använder utfasningsämnen och andra utpekade ämnen på ett sätt som innebär att de riskerar att hamna i avloppet."

Lokalt utpekade ämnesgrupper: PFAS, bisfenoler och ftalater samt mikroplaster

Sidan 8. I andra stycket efter rubriken nämns en underlagsrapport. Här vore det bra om det framgår var denna rapport finns att hitta.

PFAS

Sidan 8. PFAS-polymer finns i membranen, som används i den nya avloppsreningstekniken Henriksdals reningsverk. Stockholm Vatten och Avfall har gjort analyser av PFAS i gamla linjer utan membranteknik och i nya med membranteknik. Halterna är likvärdiga eller lägre med membranen, vilket indikerar att det inte sker något släpp av PFAS från membranen. Detta är också en garanti från leverantören. Inte heller vid rengöring av membranen visar analyserna på förhöjda PFAS-halter. Tillverkarens utfasningsarbete drivs av konsumenterna men också av det förslag på ett brett förbud av PFAS som just nu granskas av vetenskapliga kommittéer och Echa. Bolagets analys är dock att det behövs längre tid än perioden för kemikalieplanen, för att byta ut materialet i membranen.

Sid 9. Gällande spridning till vattenmiljön önskar Stockholm Vatten och Avfall följande tillägg: "Förorenat grundvatten läcker sedan i sin tur in i avloppsledningsnätet och leds vidare till reningsverket och påverkar där både det renade avloppsvattnet och slammet som sedan recirkuleras".

För att minska PFAS i grundvattnet behöver uppströmsarbete och marksanering ske på de platser där PFAS ansamlats i marken.

Bisfenoler

Sidan 9. Användning av bisfenol vid relining av avloppsrör och i epoxilack för korrosionsskydd kommer ta tid att förändra. Bolaget arbetar för att påverka marknaden. Men Stockholm ligger långt före tillverkarna i Europa, som inte arbetar med frågan i den nivå och takt som skulle behövas för att uppnå målsättningen i kemikalieplanen. Här saknas ett resonemang om undantag för denna och liknande situationer.

Ftalater

Sidan 10. Som exempel på varor som innehåller ftalater kan även tunnelduk tas upp. Dessa förekommer i stor mängd på spridda platser inom stadens anläggningar.

1. Upphandling och inköp

Sidan 11. Stockholm Vatten och Avfall ser positivt på att uppföljning av ställda krav finns med i åtgärderna. Detta leder till att leverantörer och entreprenörer ställer om i högre grad. Men det innebär också ett stort behov av resurser för att genomföra uppföljningarna.

Sidan 11 första stycket. Då möjligheten till återbrukade och återvunna material tas upp skulle det också vara bra att ta upp behovet av att säkerställa att dessa material inte innehåller skadliga ämnen som återförs till användning.

Prioriterade inköpsområden

Sidan 12. För Stockholm Vatten och Avfall är kemikalier i sig ett prioriterat inköpsområde och om det är likadant för fler verksamheter inom staden, borde detta läggas till. Kravställning på innehåll är av stor vikt inte minst vad gäller processkemikalier för dricksvattenproduktion och avloppsrening.

2. Bygg- och anläggningsmaterial

Sidan 16 fjärde stycket. *Bygg- och anläggningsmaterial som används vid nybyggnad, ombyggnad, renovering och skötsel omfattas, det vill säga kraven gäller under hela byggnadens/anläggningens livscykel.*

Det vore bra med en vägledning om hur entreprenörers kemikalier vid underhållsinsatser i stadens anläggningar ska dokumenteras. Det vill säga om det ligger på entreprenören att dokumentera dessa kemikalier eller om stadens verksamheter ska göra det och om det i så fall generellt sett är Chemsoft eller BVB som bör användas för registrering.

Sidan 16 fjärde stycket. *Gränsdragningslistor för vilka materialgrupper som omfattas av kraven uppdateras regelbundet.*

Här vore det också bra att beskriva hur uppdatering av gränsdragningslistan går till, om staden har en gemensam lista och vem som är ansvarig för den.

Sidan 17 högst upp. *Det gäller även hur kraven kan användas när staden är hyresgäst hos externa fastighetsägare.*

Exemplifiera gärna vad detta kan innebära.

2.1 Ställa krav på innehåll och dokumentation av bygg- och anläggningsmaterial

Sidan 17. *Följande kemikaliekrav gäller:*

Här skulle behövas information om att varor som har "Undviks" eller ej finns bedömda i BVB behöver avvikelshanteras och godkännas för att få användas för att läsaren ska få hela bilden.

Sidan 17. *Koppar och zink i kontakt med vatten ska undvikas utom i slutna system.*

Koppar finns i en del dricksvattenledningar och utifrån den kunskapen som finns idag finns inget behov utifrån dricksvattenkvaliteten att byta ut kopparrör i förtid. Bolaget uppfattar dessa rör som slutna system, som bör vara kvar tills en mer generell förnyelse av ledningsnätet ska ske i det aktuella området.

2.2 Ställa krav på miljökompetens och rutiner som understödjer kemikaliesmarta val av bygg- och anläggningsmaterial

Sidan 18. *Upphandlade konsulter och entreprenörer ska ha erforderlig miljöstyrning och kompetens för att kunna följa stadens kemikaliekrav. Avvikelser ska godkännas av beställande förvaltning eller bolag respektive av byggaktörens representant när det gäller krav som ställts i överenskommelse om exploatering.*

Här skulle det behövas mer information om kriterier för kravställning på kompetens. Är till exempel kraven i de gemensamma miljökraven tillräckliga? - "En redovisning av hur miljökompetensen säkerställs det vill säga vilken kompetens som finns med hänsyn till miljökraven och vilken kompetens som finns tillgänglig på plats."

2.4 Testa och utvärdera bygg- och anläggningsmaterial

Bolagets materialenhet testar och utvärderar VA-material till ledningsnätet och det finns sedan många år ett systematiskt arbete för detta. Bolaget har regelbunden kontakt med tillverkare av material till ledningsnätet i syfte att få ett mer hållbart material för våra behov i framtiden. En närmare samordning med Miljöförvaltningens Kemikaliecentrum skulle kunna utvecklas.

2.5 Främja innovation och digitalisering med fokus på bygg- och anläggningsmaterial

Bolagets materialenhet arbetar med innovation för material och metoder för ledningsnätet sedan många år tillbaka. Bolaget är med i olika projekt på EU-nivå samt driver även

projekt på egen lokal nivå med egna medel. Även här skulle en närmare samordning med Kemikaliecentrum kunna utvecklas.

3. Stadens kemikaliehantering

Sidan 21. *En säker kemikaliehantering innefattar att förteckna kemiska produkter, hantera produkterna på säkert sätt samt att aktivt arbeta med att fasa ut skadliga ämnen.*

Här bör även läggas till: "Även kemiska risker som kan uppstå i verksamheten behöver finnas förtecknade enligt arbetsmiljöverkets föreskrifter om risker i arbetsmiljön" (AFS 2023:10).

Sidan 21. *Alla verksamheter ska enligt produktvalsprincipen undvika att använda kemiska produkter som kan medföra risker för miljö eller hälsa. Produkterna ska ersättas med alternativ som medför mindre risker, om inte väldigt särskilda skäl föreligger.*

Det finns laboratoriekemikalier med risker för miljö och hälsa som är kopplade till en ackrediterad analysmetod, som är nödvändig för bolagets verksamhet. Då är kemikalierna svåra att byta ut utan att ackrediteringen förloras. Detta skulle kunna nämnas som ett särskilt skäl att inte ersätta produkten. Förslag att förtydliga och komplettera stycket till:

"Alla verksamheter ska enligt produktvalsprincipen endast använda kemiska produkter med så liten risk för miljö eller hälsa som möjligt. Produkter som används ska ersättas med alternativ som medför mindre risker, om inte väldigt särskilda skäl föreligger. Ett sådant skäl kan exempelvis vara att en viss laboratoriekemikalie är en förutsättning för en ackrediterad analysmetod som är nödvändig för en verksamhet."

Riskbedömning

Sidan 21. *Verksamheterna behöver därför också ha system för uppföljning inom ramen för sitt arbetsgivaransvar eller där ett utsläpp har eller hade kunnat skada allmänheten.*

Denna mening är oklar och skulle behöva formuleras om. Den verkar syfta på något annat än det som meningen innan handlar om, det vill säga arbetsmiljöansvar och rapporteringsskyldighet till Arbetsmiljöverket (AMV).

Digitalt kemikaliehanteringssystem

Sidan 22. *De kemiska produkter som främst används inom bygg- och anläggningsområdet och registreras i Byggvarubedömningen (BVB) behöver inte registreras i Chemsoft.*

Det bör förtydligas att arbetsgivaren utifrån arbetsmiljöverkets föreskrifter om risker i arbetsmiljön (AFS 2023:10) ska förteckna kemiska risker inom verksamheten och att BVB inte täcker detta behov.

Sidan 22: *Statistik om användningen av produkter med utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen tas fram och följs upp.*

Idag påverkas statistiken av att klassificering ändras vartefter, vilket kan leda till en synbar ökning av utfasnings- och riskminskningsämnen som inte är faktisk. Det finns också ett beroende mellan antal utfasnings- och riskminskningsämnen och det arbete som utförs i verksamheten, både i omfattning och typ av arbete som utförs. Kanske går det att utveckla ett mer ändamålsenligt sätt att mäta? Eller göra mätningen relativ till verksamhetens omfattning?

3.2 Aktivt substituera kemiska produkter

Sidan 23. Nämnder och bolag ska byta sina kemiska produkter till mindre farliga alternativ. Produkter innehållande utfasningsämnen har så allvarliga egenskaper att de ska fasas ut och inte användas alls. En särskilt prioriterad produktgrupp är laboratoriekemikalier med ämnen som har särskilt allvarliga egenskaper, speciellt om de används i skolan. En annan är produkter med PFAS, bisfenoler och ftalater, exempelvis fluorerade köldmedier. För prioriterade riskminskningsämnen ska riskhantering göras för att produkter ska hanteras säkert, alternativt kan verksamheten överväga substitution.

Bolaget anser inte att laboratorieverksamhet i lokaler med utbildad personal med personlig skyddsutrustning, ändamålsenliga lokaler och fungerande avfallskedjor går att jämföra med laboratorieverksamhet i skolorna. En konsekvens av en hård utbytespolicy får effekter på vilka typer av samhällsviktiga kemiska och mikrobiologiska analyser som kan genomföras inom Stockholms stad. Nedläggning av viktiga analysmetoder skulle kunna påverka stadens totalförsvarsförmåga då dricksvattnets och det renade avloppsvattnets kvalitet inte längre skulle kunna säkerställas lokalt.

Laboratoriekemikalier finns inte som en produktgrupp och har därför inte några särskilda egenskaper. Bolaget föreslår att ändra skrivelsen till själva essensen - att barn/ungdomar inte ska utsättas för farliga kemikalier i skolan. Förslag till ändring av skrivelsen:

"Nämnder och bolag ska byta sina kemiska produkter till mindre farliga alternativ. En särskilt prioriterad produktgrupp är kemikalier och kemiska produkter som används i undervisning, speciellt om de används i skolan. En annan är produkter med PFAS, bisfenoler och ftalater, exempelvis fluorerade köldmedier. Produkter innehållande utfasningsämnen har så allvarliga egenskaper att de ska fasas ut och inte användas alls. För prioriterade riskminskningsämnen ska riskhantering göras för att produkter ska hanteras säkert, alternativt kan verksamheten överväga substitution."

6.5 Genomföra övervakning av slam och avloppsvatten

Stockholm Vatten och Avfall ska genomföra miljögiftsövervakning i rötat avvattnat slam och avloppsvatten. Vilka ämnen som undersöks i slam och avloppsvatten styrs av reglerna för certifierings-systemet Revaq, slamdirektivet, avloppsdirektivet, prioämnesdirektivet, EPRT-förordningen och av behov som identifieras lokalt i staden.

Stockholm Vatten och Avfall lyder under VA-lagen (Lagen om allmänna vattentjänster 2006:412) som endast medger att VA-taxan används för att täcka kostnader som är nödvändiga för att ordna och driva VA-anläggningen. Därför vill bolaget ändra skrivelsen och koppla den till bolagets förmåga att uppfylla lokala behov:

"Stockholm Vatten och Avfall ska genomföra miljögiftsövervakning i rötat slam och avloppsvatten. Vilka ämnen som ska undersökas styrs av reglerna för certifieringssystemet Revaq, slamdirektivet, avloppsdirektivet och EPRTF-förordningen. Stockholm Vatten och Avfall ska bidra efter förmåga i händelse av att staden identifierar lokala behov av ytterligare övervakning."

6.6 Utföra källspårning av skadliga ämnen och mikroplaster i miljön

Gällande källspårning så har Stockholm Vatten och Avfall endast förmåga att källspåra i de vattenströmmar som leder mot Lovö vattenverk, Norsborgs vattenverk inklusive Bornsjöintaget, Bromma Reningsverk och Henriksdals reningsverk. Detta bör förtydligas i "Medverkan/med stöd av".

7.5 Genomföra och följa upp åtgärder enligt vägledningarna för hållbara arbetsplatser

Sidan 33. *Stadens verksamheter ska arbeta enligt vägledningarna för hållbara arbetsplatser – vård och omsorg respektive kontor.*
Här hänvisas med fördel till var dokumenten finns att hitta.

Christian Rockberger
Verkställande direktör